

LẬP TRÌNH HỆ THỐNG

ThS. Đỗ Thị Hương Lan
(landth@uit.edu.vn)

ThS. Đỗ Thị Thu Hiền
(hiendtt@uit.edu.vn)

TRƯỜNG ĐH CÔNG NGHỆ THÔNG TIN - ĐHQG-HCM
KHOA MẠNG MÁY TÍNH & TRUYỀN THÔNG
FACULTY OF COMPUTER NETWORK AND COMMUNICATIONS

Tầng 8 - Tòa nhà E, trường ĐH Công nghệ Thông tin, ĐHQG-HCM
Điện thoại: (08)3 725 1993 (122)

Giới thiệu nội dung môn học

Khảo sát: Lỗi trong C

Tràn số?

Segmentation fault?

Khảo sát

Reverse engineering?

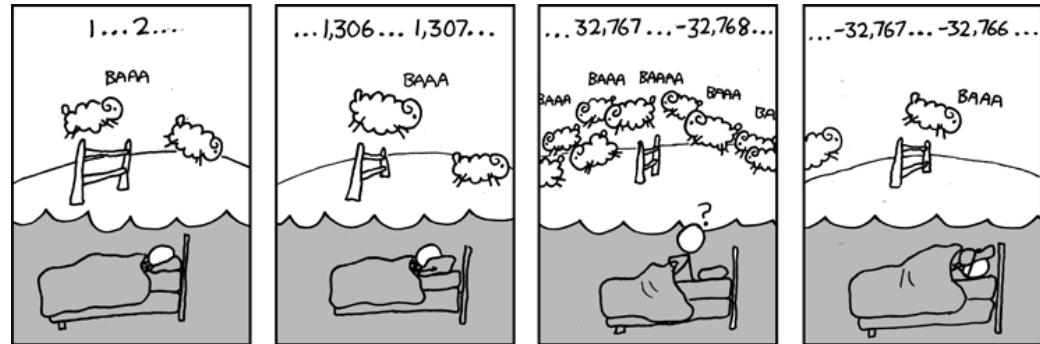
Buffer overflow?

Inject malicious code khi chạy 1 chương trình?

Thực tế #1: Ints không phải số nguyên, Float không phải số thực

■ Ví dụ 1: Có chắc $x^2 \geq 0$?

- Float: Đúng!

- Int:

- $40000 * 40000 = 1.600.000.000$
- $50000 * 50000 = ??$

tràn số -> rá

■ Ví dụ 2: Có chắc $(x + y) + z = x + (y + z)$?

- Unsigned & Signed Int's: Đúng!
- Float:
 - $(1e20 + -1e20) + 3.14 \rightarrow 3.14$
 - $1e20 + (-1e20 + 3.14) \rightarrow ?? \quad 0$

Tính toán số học trong máy tính?

- Các phép tính toán số học có những tính chất quan trọng
- Không thể giả định tất cả tính chất toán học “thông thường”
 - Do đặc điểm biểu diễn giá trị trong máy tính
 - Các phép tính số nguyên thoả mãn các tính chất:
 - Giao hoán, kết hợp, phân phối
 - Các phép tính số float thoả mãn các tính chất:
 - Tính đơn điệu, các dấu
- Cần phải hiểu kiểu nào được áp dụng trong ngữ cảnh nào
- Vấn đề quan trọng đối với lập trình compiler và lập trình các ứng dụng quan trọng

Thực tế #2:

Cần phải biết Assembly – Hợp ngữ

■ Hiểu assembly = hiểu quá trình thực thi ở mức máy tính

- Hành vi của các chương trình khi có bug

- Vấn đề đang xảy ra với chương trình ở ngôn ngữ lập trình cấp cao

- Tăng hiệu suất thực thi của chương trình

- Hiểu được các tối ưu hoá mà các compiler thực hiện

- Hiểu được nguyên nhân làm hiệu suất chương trình thấp

- Triển khai các phần mềm hệ thống

- Tạo/chống các malware

- Assembly x86 là lựa chọn hay dùng!

Hello program in C

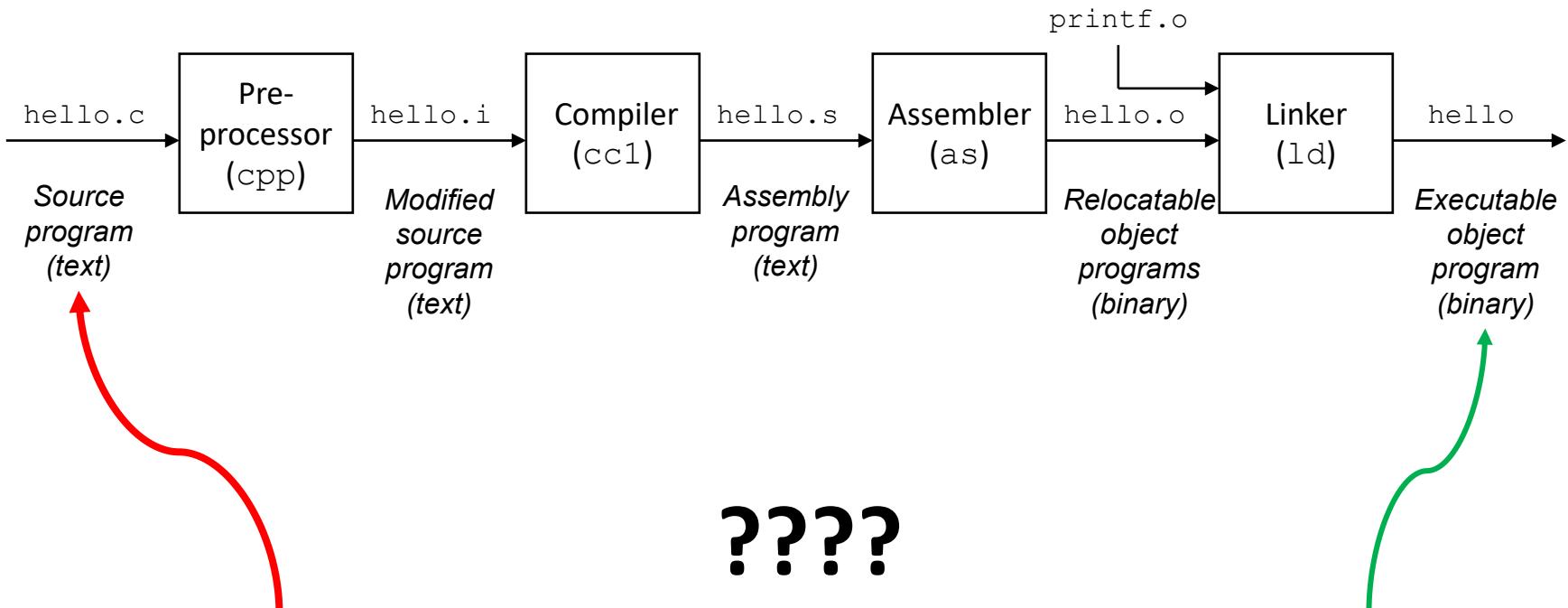
code/intro/hello.c

```
1 #include <stdio.h>
2
3 int main()
4 {
5     printf("hello, world\n");
6 }
```

code/intro/hello.c

Figure 1.1 The hello program.

Ngôn ngữ Assembly

Ngôn ngữ lập trình cấp cao

Mã máy

Thực tế #3:

Ảnh hưởng của bộ nhớ: Vấn đề khi truy cập bộ nhớ?

■ Bộ nhớ (memory) là có giới hạn

- Cần được cấp phát và quản lý hợp lý
- Nhiều ứng dụng bị chi phối bởi bộ nhớ

■ Các bug khi truy xuất bộ nhớ có thể rất nguy hiểm

- Ảnh hưởng lớn đến cả thời gian và không gian thực thi của ứng dụng

■ Hiệu suất của bộ nhớ

- Cache và bộ nhớ ảo có thể tác động lớn đến hiệu suất chương trình
- Chương trình thích nghi được với đặc điểm của hệ thống bộ nhớ có thể cải thiện đáng kể tốc độ

Ví dụ: Bug khi tham chiếu bộ nhớ (Memory Referencing) (1)

```
typedef struct {
    int a[2];
    double d;
} struct_t;

double fun(int i) {
    volatile struct_t s;
    s.d = 3.14;
    s.a[i] = 1073741824; /* Possibly out of bounds */
    return s.d;
}
```

fun(0) =	3.14
fun(1) =	3.14
fun(2) =	3.1399998664856
fun(3) =	2.00000061035156
fun(4) =	3.14
fun(6) =	Segmentation fault

- Kết quả thu được tùy thuộc vào hệ thống/compiler

Ví dụ: Bug khi tham chiếu bộ nhớ (Memory Referencing) (1)

```
lando@ubuntu: ~/LTHT/Demo/C0
File Edit View Search Terminal Help
lando@ubuntu:~/LTHT/Demo/C0$ gcc -o funArray funArray.c
lando@ubuntu:~/LTHT/Demo/C0$ ./funArray
3.140000
3.140000
3.140000
2.000001
3.140000
3.140000
*** stack smashing detected ***: ./funArray terminated
Aborted (core dumped)
lando@ubuntu:~/LTHT/Demo/C0$ gcc -o funArray funArray.c -fno-stack-protector
lando@ubuntu:~/LTHT/Demo/C0$ ./funArray
3.140000
3.140000
3.140000
2.000001
3.140000
3.140000
Segmentation fault (core dumped)
lando@ubuntu:~/LTHT/Demo/C0$
```

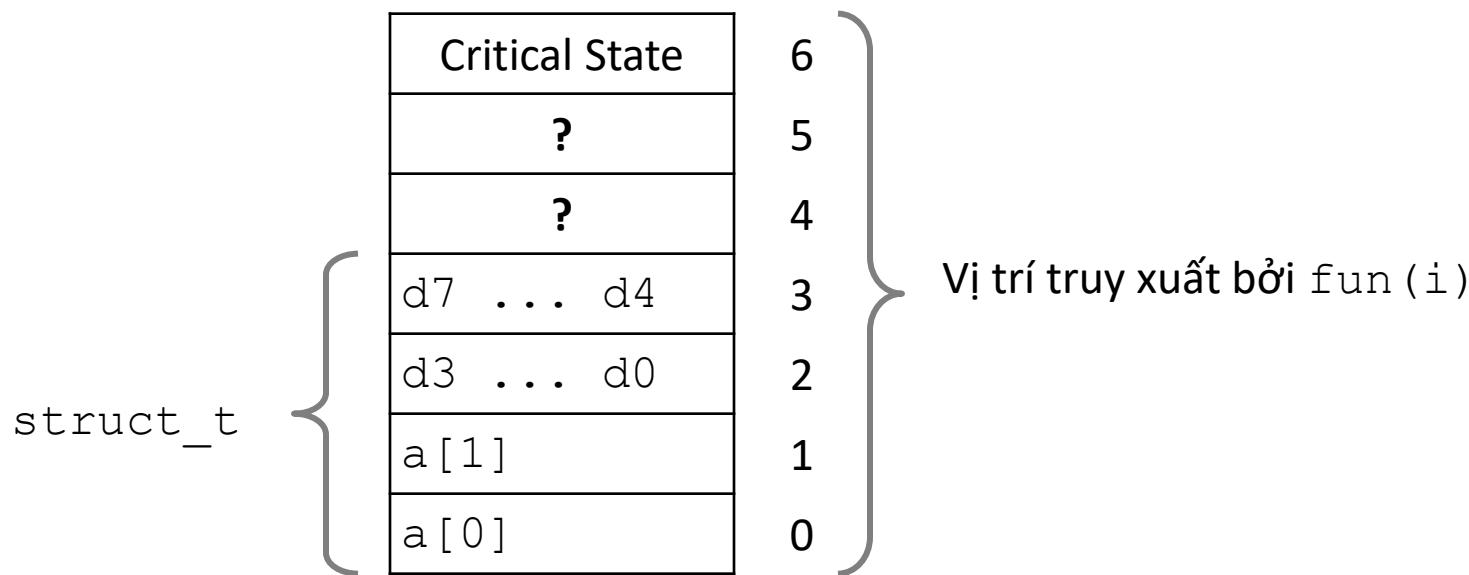
- Kết quả thu được tùy thuộc vào hệ thống/compiler

Ví dụ: Bug khi tham chiếu bộ nhớ (Memory Referencing) (2)

```
typedef struct {  
    int a[2];  
    double d;  
} struct_t;
```

fun(0) =	3.14
fun(1) =	3.14
fun(2) =	3.1399998664856
fun(3) =	2.00000061035156
fun(4) =	3.14
fun(6) =	Segmentation fault

Giải thích:

Các lỗi tham chiếu bộ nhớ

■ C và C++ không hỗ trợ bảo vệ bộ nhớ (memory protection)

- Out of bounds khi tham chiếu array (mảng)
- Giá trị pointer không hợp lệ
- Lạm dụng các hàm malloc/free

■ Có thể dẫn đến các lỗi

- Có dẫn đến bug hay không phụ thuộc vào hệ thống và compiler
- Tác động
 - Thay đổi các object không liên quan đến object đang được truy xuất
 - Bug có thể chỉ được thấy sau một thời gian dài đã tồn tại

■ Cách khắc phục?

- Lập trình bằng Java, Ruby, Python, ML, ...
- Hiểu những tương tác nào có thể xảy ra
- Dùng hoặc phát triển các công cụ phát hiện lỗi tham chiếu

Thực tế #4: Có nhiều thứ ảnh hưởng đến hiệu suất hơn là độ phức tạp

■ Số lượng phép tính toán có thể vẫn chưa dự đoán được hiệu suất

- Cần tối ưu hoá ở nhiều mức: giải thuật, biểu diễn dữ liệu, thủ tục (procedure), các vòng lặp...

■ Phải hiểu được ở mức độ hệ thống để tối ưu hiệu suất

- Hiểu cách chương trình được biên dịch và thực thi
- Hiểu cách tính toán hiệu suất và xác định được thành phần gây giảm hiệu suất
- Hiểu các cách cải thiện hiệu suất mà không ảnh hưởng đến các tính mô-đun và tổng quát của code

Ví dụ: Hiệu suất của bộ nhớ

```
void copyij(int src[2048][2048],  
            int dst[2048][2048])  
{  
    int i,j;  
    for (i = 0; i < 2048; i++)  
        for (j = 0; j < 2048; j++)  
            dst[i][j] = src[i][j];  
}
```

```
void copyji(int src[2048][2048],  
            int dst[2048][2048])  
{  
    int i,j;  
    for (j = 0; j < 2048; j++)  
        for (i = 0; i < 2048; i++)  
            dst[i][j] = src[i][j];  
}
```

4.3ms

81.8ms

2.0 GHz Intel Core i7 Haswell

■ Hiệu suất phụ thuộc vào cách truy xuất

- Bao gồm cách truy xuất các phần tử trong mảng đa chiều

Thực tế #5: Máy tính làm nhiều hơn việc chỉ thực thi các chương trình

■ Máy tính cần đọc và ghi dữ liệu

- Vấn đề I/O ảnh hưởng đến độ tin cậy và hiệu suất chương trình

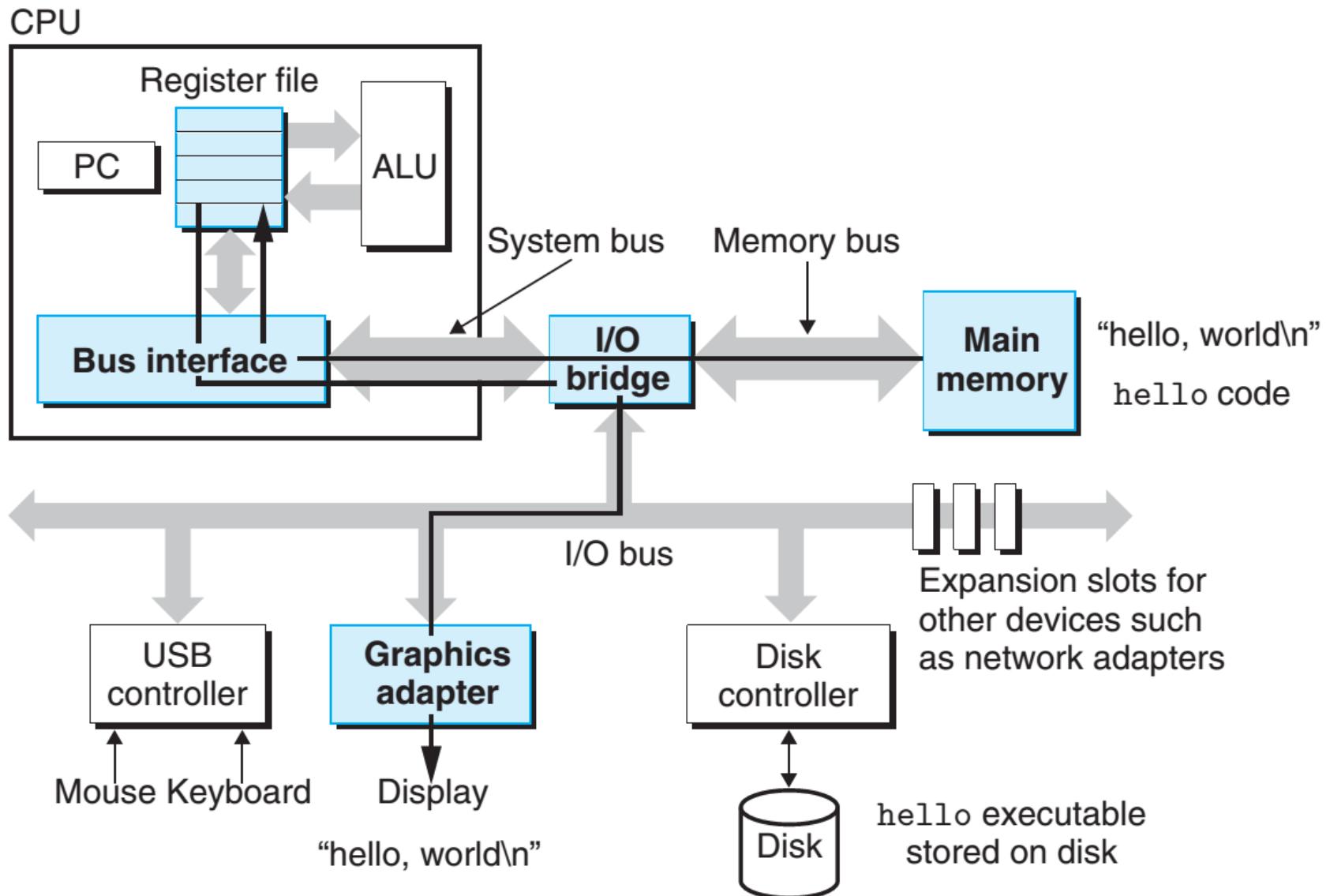
■ Máy tính kết nối với các máy tính khác qua mạng

- Nhiều vấn đề cấp hệ thống phát sinh khi có mạng

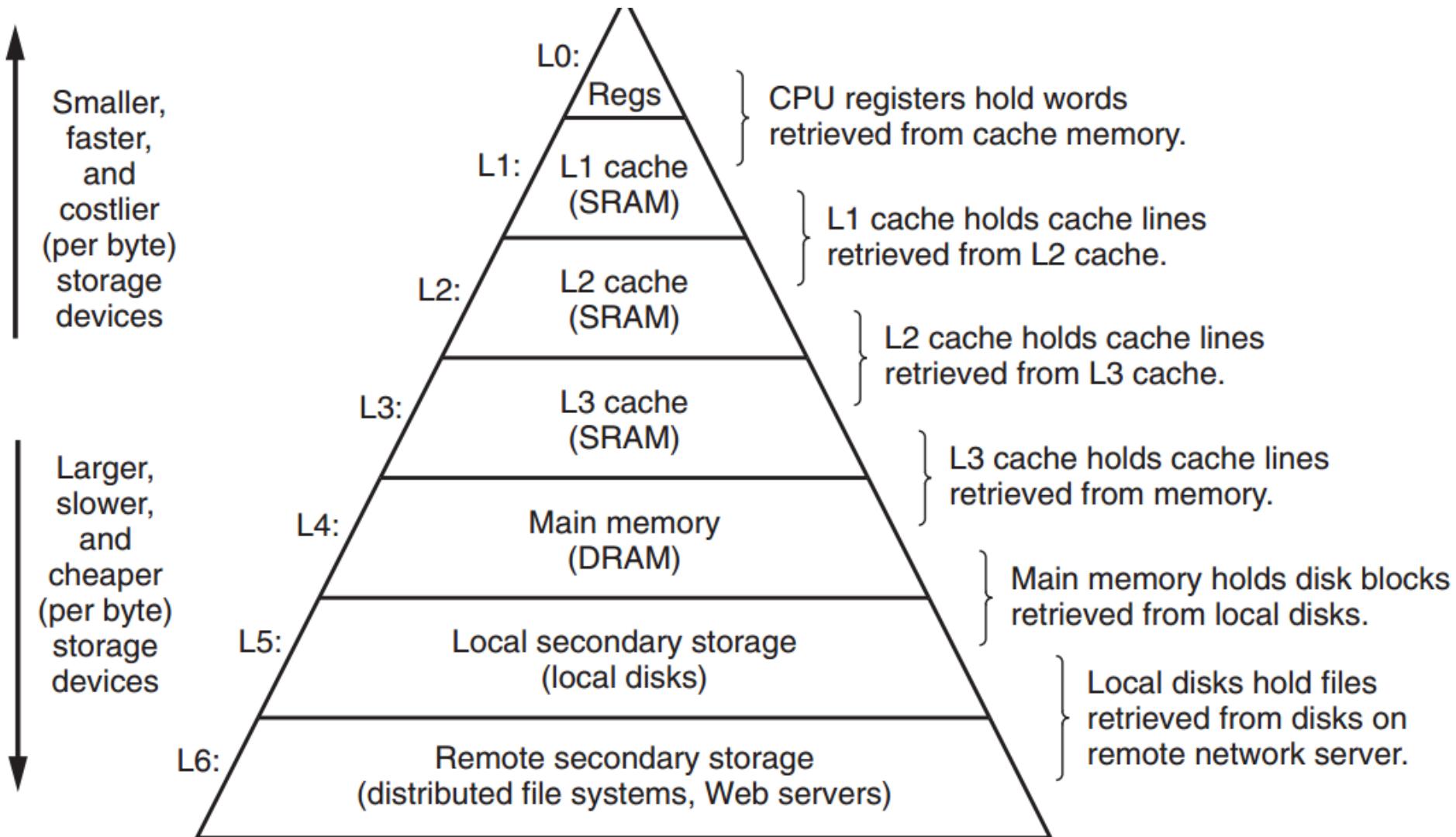
■ Hệ thống lưu trữ có nhiều phân cấp

- Kích thước, tốc độ truy xuất, giá thành khác nhau

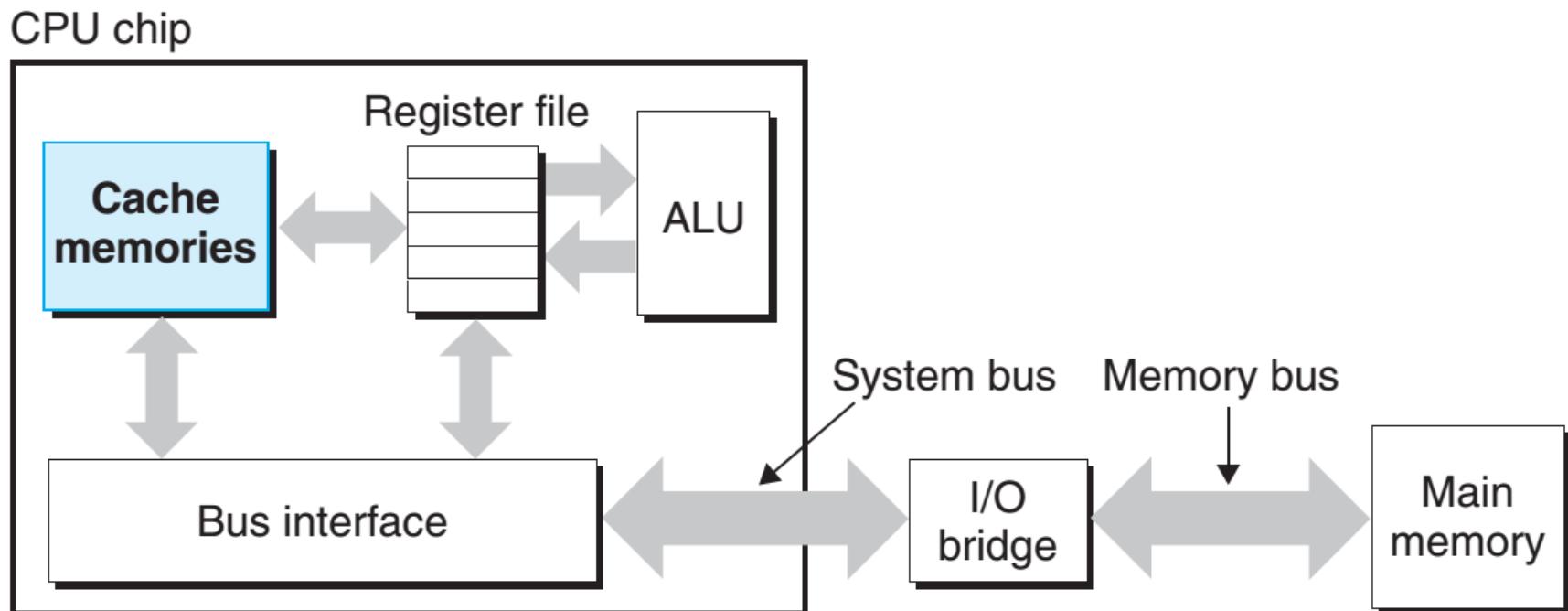
Ví dụ: Xuất “Hello, World” ra màn hình

Kiến trúc phân cấp bộ nhớ

Bộ nhớ Cache

Thông tin môn học

- **Môn học:** Lập trình hệ thống
- **30 tiết lý thuyết (15 buổi – 2 tiết/buổi)**
 - Hàng tuần: theo lịch của PĐT
- **Giảng viên lý thuyết:**
 - ThS Đỗ Thị Hương Lan, ThS Đỗ Thị Thu Hiền
 - Email: landth@uit.edu.vn, hiendtt@uit.edu.vn
- **Kênh trao đổi thông tin**
 - Microsoft Teams
 - Courses
 - Email (**Kèm Mã lớp ở Subject**)

Mục tiêu

Cung cấp các kiến thức gồm:

- Khái niệm cơ bản về lập trình hệ thống máy tính ở dạng ngôn ngữ **Assembly**, cách chuyển đổi ngôn ngữ cấp cao sang mã assembly/mã máy và ngược lại.
- Những khái niệm về stack, pointer, cache và kiến trúc máy tính.
- Kiến thức và kỹ năng tối ưu hóa chương trình

Nhầm:

- Xây dựng được chương trình an toàn hơn, hiệu quả hơn và có tầm nhìn hệ thống hơn.
- Phục vụ cho các kỹ thuật **dịch ngược, phân tích, debug** và **kiểm lỗi** phần mềm.

Nội dung

■ Các chủ đề chính:

- 1) Biểu diễn các kiểu dữ liệu và các phép tính toán bit
- 2) Biểu diễn mảng, cấu trúc dữ liệu trong C
- 3) Ngôn ngữ assembly
- 4) Các thủ tục/hàm (procedure) trong C ở mức assembly
- 5) Biểu diễn mảng, cấu trúc dữ liệu trong C
- 6) Một số topic ATTT: reverse engineering, bufferoverflow
- 7) Phân cấp bộ nhớ, cache
- 8) Linking trong biên dịch file thực thi

■ Lab liên quan

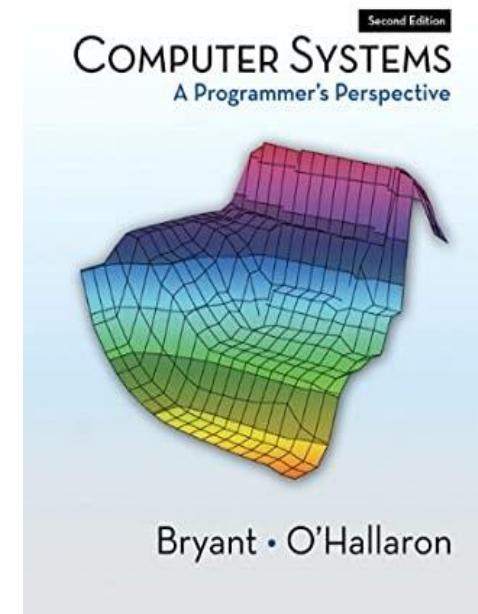
▪ Lab 1: Nội dung <u>1</u>▪ Lab 2: Nội dung 1, <u>2, 3</u>▪ Lab 3: Nội dung 1, <u>2, 3, 4</u>	▪ Lab 4: Nội dung 1, <u>2, 3, 4</u>, 5▪ Lab 5: Nội dung 1, <u>2, 3, 4, 5</u>▪ Lab 6: Nội dung 1, <u>2, 3, 4, 5</u>

Giáo trình

■ Giáo trình chính

Computer Systems: A Programmer's Perspective

- Second/Third Edition
- Randal E. Bryant, David R. O'Hallaron
- <http://csapp.cs.cmu.edu>
- Slide: **Tiếng Việt** (+ Tiếng Anh)
 - Giáo trình của ĐH Carnegie Mellon (Mỹ)

■ Tài liệu khác

- *The C Programming Language*, Second Edition, Prentice Hall, 1988
 - Brian Kernighan and Dennis Ritchie
- *The IDA Pro Book: The Unofficial Guide to the World's Most Popular Disassembler*, 1st Edition, 2008
 - Chris Eagle
- *Reversing: Secrets of Reverse Engineering*, 1st Edition, 2011
 - Eldad Eilam

Môi trường - Công cụ hỗ trợ

■ Hệ điều hành Linux

- Máy ảo/thật
- Hệ thống 32/64 bit
- (Khuyến khích) Tương tác qua giao diện command

Linux

■ GCC - Trình biên dịch C trên Linux

■ Các IDE lập trình

■ Phần mềm dịch ngược:

- IDA Pro (GUI)
- GDB (command line)

IDA

Đánh giá

30% quá trình/giữa kỳ + 20% thực hành + 50% cuối kỳ

❑ **Quá trình/giữa kỳ:**

- Bài tập assignment trên lớp
- Kiểm tra giữa kỳ

❑ **Thực hành:**

- 6 labs
- Vắng từ 3 buổi thực hành trở lên → trừ tối thiểu **1/3** số điểm

❑ **Cuối kỳ:**

- Trắc nghiệm + Tự luận
- Có thể cho phép sử dụng 01 tờ A4 viết tay

Yêu cầu

- Đến lớp đúng giờ
- Tìm hiểu trước bài giảng
- Thực hiện đủ Bài tập trên lớp
- Khi làm nhóm:
 - Không ghi nhóm → sao chép
- Sao chép bài → **0**

Đánh giá... thêm :)

- Trả lời các câu hỏi khó
- Điểm tích luỹ các bài tập assignment

KEEP
CALM
AND
ENJOY YOUR
SEMESTER :)